

הלכות נשיאות כפים

מפתח ההלכות

- קכח. דיני נשיאות כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן.
- קכט. באיזה תפילות נושאים כפים.
- קל. רבונ ושל עולם שאומרים בשעת נשיאות כפים.
- קלא. דיני נפילת אפים.
- קלב. דיני קדושת ובא לציון.
- קלג. דיני ברכו בשבת.
- קלד. סדר והוא רחום והגבהת התורה.

הלכות נשיאות כפים

קכח. דיני נשיאות כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן
(ובו מ"ה סעיפים)

א. אין נשיאות כפים בפחות מעשרה, והכהנים מהמנין.

הגדה:

ואין לזר לישא כפיו אפילו עם כהנים אחרים.

ב. כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים, אם אינו עולה לדוכן - אף על פי שביטל מצוות 'עשה' אחת - הרי זה כעובר בשלושה 'עשה', אם היה בבית הכנסת כשקראו: כהנים! או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו.

ג. אם עלה פעם אחת ביום זה, שוב אינו עובר אפילו אמרו לו: עלה!

ד. כשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן - אינם צריכים לשהות חוץ מבית הכנסת אלא בשעה שקורא החזן: כהנים! אבל כדי שלא יאמרו שהם פגומים, נהגו שלא ליכנס לבית הכנסת עד שיגמרו ברכת כהנים.

ה. לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים, אבל בבתי שוקים שרי.

הגדה:

ויש מחמירין אם הם של עור. ונהגו להקל בקצת מקומות.

ו. אף על פי שנטלו הכהנים ידיהם שחרית, חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק, שהוא חיבור היד והזרוע. והלוי יוצק מים על ידיהם. וקודם לכן יטול הלוי ידיו.

הגדה:

ולא נהגו הלויים ליטול ידיהם תחילה, רק סמכו על נטילתן שחרית.

ז. אם נטל הכהן ידיו שחרית ובירך "על נטילת ידים", לא יחזור לברך כשנוטל ידיו לנשיאות כפים.

באורים

א. זר - לוי או ישראל.

ב. שלוש עשה - "כה תברכו", "אמור להם", "ושמו את שמיי". "עיקר עשה אינו אלא אחת והוא - 'כה תברכו' " (משנה ברורה).

ד. אינם רוצים לעלות - "שהוא חלש וראשו כבד עליו וכדומה" (נ"כ החיים).

פגומים - "בני גרושה או בני חלוצה הנשואה לכהן" (נ"כ החיים ומשנה ברורה).

ה. מנעלים - סוג סנדלים הקשורים לרגל ברצועות. חכמינו חששו שאם בזמן ברכת הכהנים יקשור אחד הכהנים רצועה שהותרה, יוציאו עליו לעושה שהוא נמנע מלברך בגלל היותו פסול. לכן אסרו לעלות לדוכן בכל סוג של נעל שיש לו רצועות והתירו ('שרי') ב'בתי שוקיים' (סוג של מגפיים) שאין להם רצועות. אך משום כבוד הציבור נוהגים הכהנים לעלות כשהם גורבים גרביים. (על פי 'משנה ברורה').

קכח. הלכות נשיאות כפים

ח. כשמתחיל שליח ציבור "רצה" - כל כהן שבבית הכנסת נעקר ממקומו לעלות לדוכן. ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים שליח ציבור "רצה" - שפיר דמי. אבל אם לא עקר רגליו ב-"רצה", שוב לא יעלה.

ט. כשעוקרים הכהנים רגליהם לעלות לדוכן אומרים: "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלימה, ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם". ומאריכים בתפילה זו עד שיכלה אמן של 'הודאה' מפי הציבור.

י. עומדים בדוכן. פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם. ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם, עד ששליח ציבור מסיים "מודים". ואז, אם הם שנים, קורא להם הגה: השליח ציבור: כהנים!

הגה:

ולא יאמר: "אלהינו ואלהי אבותינו" כו'. ויש אומרים שאומרין אותו בלחש עד מלת "כהנים", ואז אומר בקול רם. וחוזר ואומר: "עם קדושיך כאמור" בלחש. וכן נוהגין במדינות אלו.

ומחזירים פניהם כלפי העם. ואם הוא אחד - אינו קורא לו אלא הוא מעצמו מחזיר פניו.

יא. כשמחזירים פניהם כלפי העם מברכים: "אשר קדשנו בקדושתו של אהרון וצונו לברך את עמו ישראל באהבה."

יב. מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם. ומגביהים יד ימנית קצת למעלה מהשמאלית. ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם. ומכוונים לעשות חמישה אורים: בין שתי אצבעות לשתי אצבעות - אור אחד, ובין אצבע לגודל ובין גודל לגודל. ופורשים כפיהם כדי שיהא תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים.

באורים

ח. 'רצה' - ברכה יז בעמידה, ברכת 'עבודה'. 'שפיר דמי' - זה בסדר.

ט. 'הודאה' - ברכה יח בעמידה. "הטוב שמך ולך נאה להודות".

י. 'היכל' - ארון הקודש ובו ספרי התורה. 'במדינות אלו' - נכתב במזרח אירופה.

יא. 'באהבה' - כהן שאינו אוהב את הציבור או הציבור אינו אוהב אותו לא יברך. אם הכהן שונא את הציבור חס ושלום - לא ישא את כפיו כי סכנה היא לו ויש לו לצאת מבית הכנסת. (כ"ף החיים' על סמך הכתוב בזהר פרשת נשא).

יב. 'אורים' - מרווחים. 'אצבע' - האצבע הרומזת הסמוכה לבוהן. 'גודל' - אגודל, האצבע העבה שביד.

קכח. הלכות נשיאות כפים

ג. מתחילים הכהנים לומר: "יברכך".

הגה:

ויש אומרים שגם מלת "יברכך" יקרא אותה שליח ציבור תחילה. וכן נוהגים בכל מדינות אלו.

ואחר כך מקרא אותם שליח ציבור מלה במלה והם עונים אחריו על כל מלה, עד שיסיימו פסוק ראשון. ואז עונים הציבור אמן. וכן אחר פסוק שני וכן אחר פסוק שלישי.

ד. אין מברכין אלא - בלשון הקודש, ובעמידה, ובנשיאות כפים, ובקול רם.

טו. אחר כך מתחיל שליח ציבור "שים שלום". ואז הכהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרים: "רבון העולמים! עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שהבטחתנו-השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל". (דברים כו. טו.).

הגה:

ויאריכו בתפילה זו עד שיסיים שליח ציבור "שים שלום". ושיענו הציבור אמן על שניהם. ואם אינם יכולים להאריך כל כך יאמרו: "אדיר במרום" כו'. כדלקמן סימן ק"ל.

טז. אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל שליח ציבור "שים שלום". ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם. ועומדים שם ואינם רשאים ליעקר משם עד שיסיים שליח ציבור "שים שלום". ויש מי שאומר שצריכין להמתין עד שיסיימו הציבור לענות אמן אחר ברכת "שים שלום". הגה: וכן המנהג.

יז. כשמחזירים פניהם, בין בתחילה בין בסוף, לא יחזירו אלא דרך ימין.

הגה:

כשיורדין מן הדוכן לא יגעו במנעליהם המטונפים. ואם נוגעים יטלו ידיהם לתפילה שיתפללו אחר כך.

יח. אין המקרא - שקורא: כהנים! - רשאי לקרות: כהנים! עד שיכלה מפי הציבור אמן שעונים אחר ברכת "מודים". ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרון" עד שיכלה דיבור קריאת: כהנים! מפי הקורא. ואחר שברכו הכהנים "אשר קדשנו בקדושתו של אהרון" אינם רשאים להתחיל "יברכך" עד שיכלה מפי כל הציבור אמן שעונים אחר ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרון". וכן אינם רשאים להתחיל בתיבה עד שתכלה התיבה מפי המקרא. ואין הציבור עונים אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים.

הגה:

ולא יתחילו הכהנים "רבון העולמים" כו' עד שיכלה אמן מפי הציבור.

יח. תיבה - מלה.

קכח. הלכות נשיאות כפים

יט. אין שליח ציבור רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים.

כ. אם שליח ציבור כהן - אם יש שם כהנים אחרים לא ישא את כפיו.

הגה:

ולא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו. אבל אם אמרו לו צריך לעלות, דהא עובר ב'עשה' אם אינו עולה.

ואפילו אין שם כהן אלא הוא, לא ישא את כפיו אלא אם כן מובטח לו שיחזור לתפילתו בלא טירוף דעת. שאם הוא מובטח בכך - כיון שאין שם כהן אלא הוא - ישא את כפיו כדי שלא תתבטל נשיאות כפים. וכיצד יעשה? יעקור רגליו מעט ב'עבודה' ויאמר עד "ולך נאה להודות". ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים. ויקרא לו אחר. ומסיים החזן "שים שלום". ואם המקרא כיוון לתפילת שליח ציבור מתחילה ועד סוף, עדיף טפי שיסיים המקרא "שים שלום".

כא. אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים או שלושה ניגונים, משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת. ואין לנגן אלא ניגון אחד מתחילה ועד סוף.

כב. משתדלין שיהא המקרא ישראל. וכשהחזן כהן - יעמוד ישראל אצלו ויקרא: כהנים! ויקרא אותם, והחזן עומד ושותק.

כג. בשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמי שעומד בתפילה. והעם יכוונו לברכה, ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם.

הגה:

וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם. על כן נהגו לשלשל הטלית על פניהם. וידיהם חוץ לטלית. ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית, שלא יסתכלו העם בהם.

כד. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה, אבל שלפניהם ומצידיהם - אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת. ולאחוריהם נמי - אם הם אנוסים, כגון עם שבשדות שהם טרודים במלאכתם ואינם יכולים לבוא - הם בכלל הברכה.

באורים

כ. כא. - 'טרוף דעת' - בלבול. 'עדיף טפי' - יותר טוב. 'עבודה' - ברכה יז בעמידה.

כא. - 'דאיכא למיחש' - יש לחשוש.

כד. 'נמי' - גם כן.

כה. 'אחיהם שבשדות' - "דאניסי (מרותקים) במלאכתן ואין יכולין לבוא" (רש"י על מסכת סוטה לח. ב. וראה מסכת ראש השנה לה. א.).

קכח. הלכות נשיאות כפים

כה. בית הכנסת שכולה כהנים - אם אין שם אלא עשרה- כולם עולים לדוכן. למי מברכין? לאחיהם שבשדות. ומי עונה אחריהם אמן? הנשים והטף. ואם יש שם יותר מעשרה, היתרים מעשרה יעלו ויברכו והעשרה עונים אחריהם אמן.

כו. בשעה שמברכין - אין לעם לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכוונו לברכה.

הגה:

ומכל מקום - עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בניגונים נהגו גם כן לומר פסוקים. וכמו שנתבאר לעיל סימן נ"ז, לענין 'ברכו'. אך יותר טוב שלא לאמרם.

כז. כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו ברכה יותר על השלוש פסוקים של ברכת כהנים, ואם הוסיף עובר על 'בל תוסיף'.

כח. כהן שנשא כפיו- ואחר כך הלך לבית הכנסת אחר ומצא ציבור שלא הגיעו לברכת כהנים- יכול לישא את כפיו פעם אחרת.

כט. כהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפללין, נושא כפיו ואין התפילה מעכבתו.

ל. מי שיש לו מום בפניו או בידיו- כגון שהם בוהקניות, או עקומות, או עקושות- לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו. והוא הדין למי שיש מומין ברגליו, במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקיים. וכן מי שריריו יורד על זקנו או שעניו זולפות דמעה. וכן סומא באחד מעיניו לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו- דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום- ישא כפיו, ואפילו הוא סומא בשתי עיניו. וכל ששהא בעיר שלושים יום מיקרי 'דש בעירו'. ודוקא בעירו, אבל אם הלך באקראי לעיר אחרת ושהא שם שלושים יום - לא. ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת, שנה או חצי שנה, חשיב 'דש בעירו' בשלושים יום.

באורים

כה. אחיהם שבשדות- "דאניסי (מרותקים) במלאכתן ואין יכולין לבוא" (רש"י על מסכת סוטה לה. ב. וראה מסכת ראש השנה לה. א.).

כז. פסוקי ברכת כהנים: 1. יברך ה' וישמרך 2. יאר ה' פניו אליך ויחנך 3. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. (במדבר ו. כד. - כו.)

בל תוסיף- "לא תסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם". (דברים ד. ב.).

ל. בהקניית- "בהק הוא פרח בעור" (ויקרא יג. לט.). "כמין לובן הנראה בבשר אדם" (רש"י). נגע לבן בעור. **עקומות- כפופות. עקושות- כפופות לצידיהן, מעוותות.** (רש"י במסכת מגילה כד. ב.). **פרוש אחר:** **עקומות- שנתעקמה ידו אחורנית.** שאינו יכול לחלק אצבעותיו. (ר"ן במסכת מגילה טו. ב.). **זולפות - זולף, שופך. בתי שוקיים -** (סוג של מגפיים) שאין להם רצועות. **מיקרי -** נקרא. **חשיב -** נחשב.

קכח. הלכות נשיאות כפים

לא. אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם - אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין, ישא את כפיו.

הגה:

ודוקא אם היו ידיו בפנים מן הטלית, אבל אם הם מבחוץ לא מהני הטלית לידיו.

לב. היו ידיו צבועות אסטים ופואה, לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בהם. ואם רוב העיר מלאכתן בכך - ישא את כפיו. וכן אם הוא דש בעירו- ישא את כפיו.

לג. מי שאינו יודע לחתך האותיות- כגון שאומר לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן וכיוצא בזה - לא ישא את כפיו.

לד. קטן, שלא הביא שתי שערות, אינו נושא כפיו בפני עצמו כלל. אבל עם כהנים שהם גדולים - נושא, ללמוד ולהתחנך. ומשהביא שתי שערות נושא את כפיו אפילו בפני עצמו. ומיהו דוקא באקראי בעלמא ולא בקביעות- עד שיתמלא זקנו- שאז יכול לישא כפיו אפילו יחידי בקבע. וכל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו- אף על פי שלא נתמלא- קרינן ביה: נתמלא זקנו. (ועיי'ן לעיל סימן נ"ג. סעיף ח.)

לה. כהן שהרג את הנפש - אפילו בשוגג - לא ישא את כפיו ואפילו עשה תשובה.

הגה:

ויש אומרים דאם עשה תשובה נושא כפיו. ויש להקל על בעלי תשובה שלא לנעול דלת בפניהם. וזהו נדוץ.

לו. מל תינוק ומת- נושא את כפיו. אם העם מרננים אחריו שהוא שופך דמים- כיון שלא נתברר הדבר ישא את כפיו.

לז. מומר לא ישא את כפיו. ויש אומרים שאם עשה תשובה נושא כפיו. הגה: וכן עיקר. ואם נאנס- לדברי הכל נושא כפיו.

באורים

לא. לא מהני- לא מועיל. **לב. אסטיס**, פואה- מיני צבעים. **דש** - רגיל.

לג. לחתך-לבטא.

לד. שתי שערות, התמלא זקנו- סימנים לבגרות מינית. קרינן ביה- ניתן לומר, כאילו.

לה. והכי נהוג - כך נוהגים. " ובפרשכם כפיכם אנלים עיני מכם... ידיכם דמים מלאו" (ישעיה א.טו.)

לו. מומר, המיר - התנצר או התאסלם, מרצונו החפשי. "וכן אם הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד גילולים ולא ישא כפיו עד שיעשה תשובה." ('משנה ברורה' ו'כף החיים').

קכח. הלכות נשיאות כפים

לח. שתה רביעית יין בבת אחת, לא ישא את כפיו. שתאו בשני פעמים, או שנתן לתוכו מעט מים- מותר. ואם שתה יותר מרביעית- אף על פי שהוא מזוג ואפילו שתאו בכמה פעמים- לא ישא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו.

לט. לא היו בו מהדברים המונעים נשיאות כפים- אף על פי שאינו מדקדק במצוות וכל העם מרננים אחריו- נושא את כפיו.

הגה:

ש"אין שאר עבירות מונעים נשיאות כפים.

מ. כהן שנשא גרושה לא ישא כפיו, ואין נוהגין בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון. ואפילו גירשה או מתה פסול - עד שידיר הנאה, על דעת רבים, מהנשים שהוא אסור בהם.

מא. נטמא למת שאינו משבעה מתי מצוה - יפסל מן הדוכן ומכל מעלות הכהונה, עד שישוב ויקבל שלא יטמא עוד למתים.

הגה:

יש אומרים: דמי שיש לו בת שהמירה או זינתה, אין מחזיבים עוד לקדשו כי "אביה היא מחללת" (ויקרא כא. ט.).

באורים

לח. רביעית- 86 סמ"ק (אשכנזי - 150 סמ"ק).

למ. שאינו מדקדק במצוות- אפילו מצוות חמורות כגלוי עריות. שאין שאר עבירות- חוץ מעבודת גילולים ושפיכות דמים. מרננים אחריו - אפילו ריגון של אמת. שהוא מפורסם לכל ברשעותו. (משנה ברורה).

"משום שמצות עשה היא לכל כהן לישא כפיו. ואין אומרים לרשע: 'הוסף רשע והמנע מן המצוות'. שאין קבלת הברכה תלוי בכהנים אלא בקב"ה, שנאמר: "ואני אברכם" (יב"ח החיים).

מ. ידיר הנאה - ינדור להמנע מלהתחתן עם מי שאסורה לו. על דעת רבים- נדר על דעתם של לפחות שלושה אנשים. "וכגון שיפרט אותם: על דעת פלוני ופלוני" (עיין שלחן ערוך, יורה דעה סימן רכ"ח. כ"א).

מא. שבעה מתי מצוה- שעליהם חייב אדם להתאבל ולשבת 'שבעה': אבא, אמא, בן, בת, אח, אחות, אשה/ בעל. (חלק 'יורה דעה' בשלחן ערוך סימן שעד. ד.).

קכת. הלכות נשיאות כפים

מב. החלל אינו נושא כפיו.

מג. אחר שבעת ימי אבילות נושא כפיו. ובתוך שבעת ימי אבילות יצא מבית הכנסת בשעה שקורא: כהנים!

הגה:

ויש אומרים: דכל זמן האבילות - אפילו עד שנים עשר חודש, על אביו ועל אמו - אינו נושא כפיו. וכן נוהגים במדינות אלו.

מד. כהן, אף על פי שהוא פנוי, נושא כפיו.

הגה:

ויש אומרים: דאינו נושא כפיו, דהשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, והמברך יש לו להיות בשמחה. ונהגו שנושא כפיו, אף על פי שאינו נשוי. ומכל מקום הרוצה שלא ליטא כפיו אין מוחזין בידו, רק שלא יהא בבית הכנסת בשעה שקורין: 'כהנים!' או אומרים להם ליטול ידיהם. ונהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא ביום טוב, משום שאז שרויים בשמחת יום טוב "וטוב לב הוא יברך" (משלי כב.ט.), מה שאין כן בשאר הימים, אפילו בשבתות השנה שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם. ואפילו ביום טוב אין נושאים כפים אלא בתפילת מוסף, שיוצאים אז מבית הכנסת וישמח בשמחת יום טוב. וכל שחרית ומוסף שאין נושאים בו כפים אומר השליח ציבור: "אלהינו ואלהי אבותינו" כו', כדלעיל סוף סימן קכ"ז. ויום הכיפורים נושאים בו כפים כמו ביום טוב. ויש מקומות שנושאים בו כפים בנעילה, ויש מקומות - אפילו בשחרית.

באורים

מ, מב. פגם בכהן - כהן שהתחתן בנשואין אסורים או שאביו הכהן התחתן עם אחת מאלו - פגום, והוא מנוע מנשיאות כפים ומהכיבודים המגיעים לכהן.
חלל - "כהנים חללים שנולדו מפסולי כהונה" (רש"י על מסכת קדושין פרק א משנה א.) כהן שנולד מנשואין אסורים, כגון: כהן הדיוט שהתחתן עם גרושה או עם חלוצה.
חלוצה - אלמנה ללא בני. אחי הנפטר - 'היבם' - חייב לשאת את האלמנה או ל-'חלוק', טקס של התרת הזיקה בין האלמנה והגיס.
(שלחן ערוך, חלק אבן העזר סימנים ז. קס"ט. רמב"ם, יד החזקה, ספר קדושה - הלכות איסורי ביאה פרקים יז - יט.)
במדינות אלו - נכתב במזרח אירופה. **מד.** פנוי - רווק.

קכח. הלכות נשיאות כפים

מה. אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום ולצפון: "יברכך", "וישמרך", "אלריך", "ויחונך", "אלריך", "לך", "שלום".

הגדה:

ונוהגין שמאריכין בניגון אלו התיבות, כי כל אחת מהן הוא סוף ברכה בפני עצמה. ואומרים 'רבון' - כמו שמפורש בסימן ק"ל - בשעה שמאריכין בניגון התיבות שבסוף הפסוקים, דהיינו: "וישמרך", "ויחונך", "שלום". והמקרא לא יאמר 'רבון' כו'. אסור להשתמש בכך אפילו בזמן הזה - דהוי כמזעל בהקדש - אם לא מחל על כך.

קכח. הלכות נשיאות כפים מקורות

תנ"ך - "ואני אברכם" ברכת ה' ישירות

ברכת ה' לאנושות

המבורך	דבר ה' בפסוק, בספר בראשית	פרק	פסוק	פרשנות
אדם וחוה	ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ	א	כז.כח.	1
נח ובניו	ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ	ט	א.	2
	ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה		ז.	

פרשנות על התנ"ך

1. "כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וממעט הדמות" (פוגע בדמותו של

הקדוש ברוך הוא) . (מסכת יבמות סג.ב.)

"פרו ורבו" - "שהיא מצות עשה...שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם".

(רמב"ם, ספר נשים הלכות אישות, טו. א.טז.)

2. "הראשונה (הברכה בפסוק הראשון) לברכה וכאן (הפסוק השני) לצווי". (רש"י על הפסוק)

קכח.הלכות נשיאות כפים מקורות

תנ"ך - "ואני אברכם" ברכת ה' ישירות

ברכת ה' לאבות

פרשנות	פסוק	פרק	דבר ה' בפסוק, בספר בראשית	המבורך
1	ב	יב	ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה	אברהם
2	יח	יח	ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ	
3	ג.ד.	כו	ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל.והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך... והתברכו בזרעך כל גויי הארץ	יצחק
4	יג.יד.	כח	הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך.והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך.	יעקב

פרשנות על התנ"ך

1. פשט: ברכת ה' לאברהם כאשר נצטוה: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב. א.).
דרש: "הברכות נתונות ביזך. עד עכשיו היו בידי. ברכתי את אדם ואת ונח ואותך. מעתה אתה תברך את אשר תחפוץ." (רש"י על הפסוק)
2. בזכותך יתברכו כל עמי העולם. (לפי תרגום יונתן בן עוזיאל)
3. פשט: ברכת ה' ליצחק כאשר נצטוה לא לרדת למצרים בעת הרעב שהיה בארץ.
דרש: "אדם אומר לבנו: יהא זרעך כזרעו של יצחק". (רש"י על הפסוק)
4. פשט: ברכת ה' ליעקב בחלום הסולם.
דרש: "בעבורך ובעבור זרעך כל המשפחות נברכות. כי מי שיעשה מצות האל ומכירו כי הוא לבדו אדון העולם, הוא קיום העולם ובעבורו העולם עומד". (רד"ק על הפסוק)

קכח.הלכות נשיאות כפים מקורות

תנ"ך - "ואני אברכם" ברכת ה' ישירות

ברכות ה' לעם ישראל קדמו לתוכחה

פרשנות	פסוק	פרק	ספר	דבר ה' בפסוק
1 עייין בפסוקים ג. - י.ג. מב. מה.	ה.ו.	כו.	ויקרא	וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום בארץ
	יא.			ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם
	יב.			והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם
	מב.			וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר
2 עייין בפסוקים א. - י.ד.	ב	כח	דברים	ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תשמע בקול ה' אלהיך
	טז	ל		וברכך ה' אלהיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה

פרשנות על התנ"ך

1. "והכלל-כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם ולא בארצם, לא בכללם ולא ביחיד מהם. כי יברך ה' לחמם ומימיהם ויסיר מחלה מקרבם." (רמב"ן על כו.יא.)

2. הברכות תבאנה מעצמן גם אם לא תבקשם ואף לא תטרח לחזור אחריהם. (לפי אבן עזרא, ספורנו, חזקוני)

קכח.הלכות נשיאות כפים מקורות

תנ"ך - "ואני אברכם" ברכת ה' באמצעות שליח

העברת ברכת ה' לדורות הבאים

פרשנות	פסוק	פרק	ספר	דבר ה' בפסוק	המעביר
1	ג.ד.	כח	בראשית	ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך	יצחק ליעקב
2 עיין בכל פרק מט.	כח	מט	בראשית	וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אתם	יעקב לבניו
3 עיין בכל פרק לג.	א.כח.	לג	דברים	וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו...וישכן ישראל בטח	משה לעם ישראל

פרשנות על התנ"ך

1. "מי שדי (שם השם 'שדי' שויך למלה 'די', מספיק) בברכותיו למתברכין מפיו - יברך אותך".
(רש"י על הפסוק)
- ואל שדי יברך אותך בנכסים הרבה. ויפרך וירבך לשלוש עשרה שבטים. ותזכה לכנסית בני סנהדרין אשר מספרם שבעים כמנין העמים". (יונתן בן עוזיאל על פסוק ג.)
2. "ברכה העתידה לבוא על כל אחד ואחד ברך אותם". (רש"י וכן רשב"ם וחזקוני על הפסוק)
"לכל אחד מהם נתן ברכה צריכה לו ביחוד". (ספורנו על הפסוק)
3. "כעין הברכה שברכם יעקב" (רש"י על לג. כח.)
"להיות שקדמו ברכות אחרים. אברהם בירך את יצחק ויצחק ליעקב ויעקב לבניו וכולן נתקבצו לראש ישראל. לזה כשבא משה לברך ישראל דקדק בדבריו כי ברכתו היא תוספת על הראשונים...מעידה התורה שהיא המעולה והמשובחת יותר מכולן". (אור החיים על לג.א.)

אהרון הכהן מעביר את ברכת ה' בחנוכת המשכן

- וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם (ויקרא ט.כב.)
"ברכת כהנים". (רש"י על הפסוק לפי מסכת סוטה לח.ב.)
"מלמד שבירידתו למזבח היה נושא את כפיו ומברך את העם". (מסכת תענית ירושלמי ד.א.)

קכח. הלכות נשיאות כפים מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א.** שבת קיח.ב. תוספות בקטע "אילו" מגילה: כג. ב. (משנה) ירושלמי ד.ד. (משנה וגמרא) סוטה לח.ב. סופרים י.ז.
- ב.** ברכות ירושלמי ג.א. ה.ד. נזיר ירושלמי ז. א. סוטה לח.א.ב. מנחות מד.א. תוספות בקטע "כל כהן"
- ג.** ראש השנה כח.ב. תוספות בקטע "הכא"
- ד.** סוטה לח.ב.
- ה.** ראש השנה לא.ב. סוטה מ.א.
- ו.ז.** סוטה לט.א. רש"י בקטע "שלא נטל ידיו" תוספות בקטע "כל" חולין רש"י בקטע "עד הפרק"
- ח.** סוטה לח.ב. רש"י בקטע "שאינו עולה בעבודה"
- ט.** סוטה לט. א. רש"י בקטע "וכי עקר כרעיה" תוספות בקטע "וכי מהדר אפיה" לט.ב. רש"י בקטע "לעקור רגליה"
- י.** ברכות: בבלי לד.א. תוספות בקטע "לא יענה" ירושלמי ה.ד. סוטה לח.א. רש"י ותוספות בקטע "לשנים קורא כהנים" מ.א. גיטין ירושלמי ה.א.
- יא.** סוטה לט.א. מ.א.
- יב.** סוטה: בבלי לח.א. (משנה) רש"י בקטע "כנגד כתופיהם" לט.ב. רש"י בקטע "לכוף קשרי" ירושלמי ז.ו. (משנה) תמיד פרק ז. משנה ב.
- יד.** סוטה: בבלי לב.א. (משנה) לח.א. ירושלמי ז.ב. (משנה)
- טו. טז.** סוטה לט.א. תוספות בקטע "וכי" לט.ב. רש"י בקטע "לעקור רגליהם"
- יז.** יומא טו.ב. יז.ב. מה.א. נח.ב. סוכה מח.ב. סוטה טו.ב. זבחים סב.ב.
- יח.** סוטה לט.ב. רש"י בקטעים "אין הקורא" "לעקור רגליהם" תוספות בקטע "עד שיכלה"
- יט.** ברכות: בבלי לד.א. (משנה) רש"י ותוספות בקטע "לא יענה אמן" רש"י בקטע "מפני הטירוף" ירושלמי ה.ד. (משנה)
- כ.** ברכות: בבלי לד.א. (משנה) רש"י בקטעים "לא ישא את כפיו" "ואם הבטחתו" ירושלמי ה.ד. (משנה)
- כב.** ברכות ירושלמי ה.ד. סוטה לח.א. תוספות בקטע "לשנים" גיטין ירושלמי ה.ט.
- כג.** תענית ירושלמי ד. א. מגילה: בבלי כד.ב. (משנה) רש"י בקטע "כהן שיש בידיו" ירושלמי ד.ח. חגיגה טז.א. תוספות בקטע "בכהנים"
- כד.** ברכות ירושלמי ה.ד. ראש השנה לה.א. סוטה לח.ב. תוספות בקטע "מחיצה" לט.א. רש"י בקטע "על הצדדין" תוספות בקטע "והזה" גיטין ירושלמי ה.ט.
- כה.** ברכות ירושלמי ה.ד. סוטה לח.ב. גיטין ירושלמי ה.ט.
- כו.** ברכות ירושלמי א.א. סוטה לט.ב. רש"י בקטע "העם מה הם אומרים" מ.א.
- כז. כח.** ראש השנה כח.ב.
- כט.** סוטה לח.ב. תוספות בקטע "כל" נזיר ירושלמי ז.א.
- ל. לא. לב.** מגילה: בבלי כד.ב. (משנה וגמרא) רש"י בקטע "כהן שיש בידיו מומין" תוספות בקטע "אם" ירושלמי ד.ח. (משנה וגמרא) תענית ירושלמי ד.א.
- לא.** מגילה כד.ב. רש"י בקטע "כהן שיש בידיו מומין"
- לג.** מגילה כד.ב. רש"י בקטע "מפני שקורין לאלפין עיינין" ברכות ירושלמי ב.ד.

קכח. הלכות נשיאות כפים מקורות

- לד.** סוכה מב.א. תוספות בקטע "היודע" תענית ירושלמי ד.א. מגילה בבלי כד.א. (משנה)
תוספות בקטע "ואין נושא כפיו" מגילה ירושלמי ד.ו. (משנה וגמרא) ד.ז. (משנה) חולין כד.ב.
תוספות בקטע "נתמלא"
לה. ברכות לב.ב. גיטין ירושלמי ה.ט.
לז. תענית כז.א. תוספות בקטע "אי" מנחות קט.א. (משנה) תוספות בקטע "לא"
לח. תענית: בבלי כו.ב. ירושלמי ד.א. כריתות יג.ב.
לט. גיטין ירושלמי ה.ט.
ממא. בכורות מה.ב. (משנה וגמרא)
מד. יבמות סב.ב.
מה. ברכות ירושלמי ח.ה. גיטין נט.ב.

רמב"ם - הלכות תפילה (אם לא צוין אחרת)

- א.** ח.ה.טו.ט.
ב. טו.יב.
ד. טו.יא.
ה. יד.ו.
ו. טו.א. טו.ה.
ח. טו.יא.
ט.יא. יד.יב.
י. יד.ג. יד.ח.
יב.יג. יד.ג.
יד. יד.יא.
טו.טז. יד.יב.
יז. ספר עבודה, מעשה הקרבנות ז.יא.
יח.יט. יד.ה.
כ. טו.י.
כב. יד.יד.
כג. יד.ז.
כד. טו.ח.
כה. טו.ט.
כז. יד.יב.
ללב. טו.ב.
לג.ח. יב.
לד. טו.ד.

קכח. הלכות נשיאות כפים מקורות

לה. טו.ג.

לד. לח. טו.ד.

לו. טו.ו.

לד. לח. טו.ד.

לז. תפילה טו.ג. עבודה, ביאת מקדש ט.יג.

לט. טו.ו.

מ.מא. עבודה, ביאת מקדש ו.ט.

מב. טו.ה.

הלכות נשיאות כפים

קכט. באיזה תפילות נושאים כפים
(ובו ב' סעיפים)

א. אין נשיאות כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה - ביום שיש בו נעילה כמו ביום הכיפורים - אבל לא במנחה, משום דשכיחא שיכרות באותה שעה, שמא יהא הכהן שיכור. וגזרו במנחה של תענית אטו מנחת שאר ימים. אבל בתענית שאין בו נעילה - הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה - היא דומה לתפילת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר הימים, הילכך יש בה נשיאות כפים.

והמנהג שלנו כבר נתבאר לעיל סעיף קכ"ז.

ב. כהן שעבר ועלה לדוכן ביום הכיפורים במנחה, כיון שהדבר ידוע שאין שם שיכרות, הרי זה נושא את כפיו ואין מורידים אותו, מפני החשד שלא יאמרו: פסול הוא ולכן הורידוהו.

הגה:

ולכן אומרים במנחה ביום כיפורים: "אלהינו ואלהי אבותינו". אף על גב דאין ראוי לנשיאות כפים, מכל מקום הואיל ואם עלה לא ירד מיקרי קצת ראוי. וכן נוהגין במדינות אלו, אף על פי שיש חולקים.

באורים

א. אטו - בגל.

ב. מיקרי - נקרא.

במדינות אלו - נכתב במזרח אירופה.

קכט. הלכות נשיאות כפים מקורות

תנ"ך

ראה סימן קכ"ח

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. תענית: בבלי כו.א. (משנה) כו.ב. רש"י ותוספות "והאידינא" ירושלמי ד.א. (משנה)

רמב"ם - הלכות תפילה

א.ב. יד.א. יד.ב.

הלכות נשיאות כפים

קל. 'רבונו של עולם' שאומרים בשעת נשיאות כפים
(ובו סעיף אחד)

א. מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא - ניקום קמי כהני, בשעה שעולים לדוכן, ונימא הכי: "רבונו של עולם! אני שלך וחלומותי שלך" כו'. ויכוון דלסיים בהדי כהני, דעני ציבורא אמן. ואי לא - לימא הכי: "אדיר במרום שוכן בגבורה. אתה שלום ושמך שלום. יהי רצון שתשים עלינו שלום".

הגדה:

ובמקום שאין עולים לדוכן, יאמר כל זה בשעה שהשליח ציבור אומר "שים שלום". ויסיים בהדי שליח ציבור שיענו הקהל אמן.

תרגום

מי שראה חלום ולא ידע מה ראה, יקום לפני הכהנים, בשעה שעולים לדוכן - ויאמר כך: רבונו של עולם! אני שלך וחלומותי שלך. ויכוון לסיים יחד עם הכהנים כשעונה הציבור 'אמן'. ואם לא - יאמר כך: "אדיר במרום שוכן בגבורה" וכו'.

הנוסח המלא המופיע בסידורים

"רבונו של עולם! אני שלך וחלומותי שלך. חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא. בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי אחרים, ובין שאני חלמתי על אחרים. אם טובים הם - חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף הצדיק, ואם צריכים רפואה - רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו עליו השלום, וכמרים מצרעתה, וכנעמן מצרעתו וכחזקיהו מחליו, וכמי ירחו על ידי אלישע. וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה - כן הפוך כל חלומותי עלי ועל כל בית ישראל לטובה ולברכה. ותרצני ברחמיך הרבים. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, ה' צורי וגואלי" (במסכת ברכות כדלהלן).

קל. הלכות נשיאות כפים מקורות

תלמוד בבלי וירושלמי
ברכות: בבלי נה.ב. ירושלמי ה.א.

הגות

"חלמא בישא עדיף מטבא". (חלום רע עדיף מטוב) (מסכת ברכות נה.א).

"באשר החלום יסודו הוא מהכח המדמה שבנפש (יכולת הפשטה). על כן נוכל על פיו להעריך תכונת כח המדמה של האיש, או על כל פנים מצבו באלו הימים הסמוכים להחלום. והנה יש אדם שכוחו המדמה מעביר לפניו תמיד את צדדי הטוב שבעתיד ומשמחו, ואת צדדי הרע האפשריים יעביר מנגד ציוריו (יתעלם מהם). ויש אדם שכוחו המדמה מעביר נגד עיניו גם אפשרות של צדי הרע שבעתיד. וכאשר נשקול את שני אלו התכונות בפלס המועיל, נמצא כי הכח המדמה המחליק לאדם לצייר לפניו רק את הטוב - יוכל לעזור את עיניו שלא ישלים לב על דרכיו וימשכהו ללכת בשרירות לבו. כי אין לפניו חשבון של התוצאות הרעות של העתיד הצריך זהירות וזריזות להנצל מן הרע ולזכות אל הטוב." (רבי אברהם יצחק הכהן קוק, פרוש 'עין איה' על מסכת ברכות נה.א, פסקה לה.)

הלכות נפילת אפים

קלא. דיני נפילת אפים (ובו ח' סעיפים)

א. אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים. כשנופל על פניו - נהגו להטות על צד שמאל.

הגדה:

יש אומרים: דיש להטות על צד ימין. והעיקר: להטות בשחרית - כשיש לו תפילין בשמאלו - על צד ימין משום כבוד תפילין, ובערבית - או כשאין לו תפילין בשמאלו - יטה על צד שמאל. ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב. וכל מקום ומקום לפי מנהגו. ומנהג פשוט לומר: "ואנחנו לא נדע" כו', וחצי קדיש, "אשרי", ו- "למצח". ואפילו בימים שאין אומרים תחנון אומרים 'למצח', מלבד בראש חודש וזנוכה, ופורים, וערב פסח, וערב יום כיפור וזשעה באב. (ועיין לקמן סימן תקנ"ט).

ב. נפילת אפים מיושב ולא מעומד.

הגדה:

יש אומרים דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה בתוכו. אבל בלא זה - אומרים תחינה בלא כיסוי פנים. וכן נוהגים. וחצר בית הכנסת, הפתוח לבית הכנסת, או בשעה שהציבור מתפלל, אז - חיד אפילו בביתו אומר תחינה בנפילת אפים.

ג. אין נפילת אפים בלילה. ובילי אשמורות נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום.

ד. נהגו שלא ליפול על פניהם: לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבית הכנסת ביום מילה, ולא כשיש שם חתן.

הגדה:

ודוקא שהמילה או החתן באותו בית הכנסת, אבל אם אין המילה בבית כנסת - אף על פי שהוא בבית הכנסת האחרת - אומרים תחנון. וביום המילה שאין אומרים תחנון - דוקא שחרית שמלין או התינוק, אבל במנחה - אף על פי שמתפללין אצל התינוק הנימול אומרים תחנון, מה שאין כן בחתן שאין אומרים חתנון כל היום כשמתפללין אצל החתן. ולא מיקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה.

ה. אם חלה מילה בתענית ציבור - מתפללים סליחות ואומרים ודוי ואין נופלין על פניהם ואין אומרים "והוא רחום".

באורים

א. נפילת אפים - נקרא גם 'תחנון'. **תפילה - עמידה.** 'שמונה עשרה'.
ג. לילי אשמורת - "יש נוהגין להאריך בסליחות עד נכון היום, ואז יפלו על פניהם". (משנה ברורה).

קלא. הלכות נפילת אפים

ז. נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב, ולא בט"ו בשבט, ולא בראש חודש, ולא במנחה שלפניו, ולא בחנוכה. ויש אומרים גם במנחה שלפניו. ה"ה: וכן נדהגין. בפורים אין נופלים על פניהם.

ה"ה:

בל"ג בעומר אין נופלין. בערב יום כיפור אין נופלין. וכן ערב ראש השנה אפילו שחרית.

ז. ומנהג פשוט שלא ליפול על פניו בכל חודש ניסן, ולא בתשעה באב, ולא בין יום כיפור לסוכות.

ה"ה:

ולא מתחילת ראש חודש סיון עד אחר שבועות.

ח. אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו כשמתפלל על הציבור, אלא אם כן הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון.

ה"ה:

וכן אסור לכל אדם ליפול על פניו בפישוט ידים ורגלים, אפילו אם אין שם אבן משכית. אבל אם נוטה קצת על צידו- מותר, אם אין שם אבן משכית. וכן יעשו ביום כיפור כשנופלין על פניהם אם יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע. וכן נדהגין.

באורים

א. תפילה - עמידה. 'שמונה עשרה'.

ג. 'לילי אשמורת' - "יש נוהגין להאריך בסליחות עד נכון היום, ואז יפלו על פניהם". (משנה ברורה).

ז. מנהג פשוט - מנהג שפשט בקהילות ישראל.

ח. 'אבן משכית' - "ואבן משכית לא תחתנו בארצכם להשתחות עליה" (ויקרא כו. א.). "משכית לשון כיסוי... שמכסין הקרקע ברצפת אבנים. 'להשתחות' - אפילו לשמים, לפי שהשתחואה בפישוט ידים ורגלים היא, ואסרה תורה לעשות כן חוץ למקדש". (רש"י).

קלא. הלכות נפילת אפים

הרחבה והעמקה
ימים בהם אין נפילת אפים והנימוק

ימים מצוינים			
היום	הנימוק	מסכת	דף/עמוד
ראש חודש - בו ביום -במנחה שלפניו	נקרא מועד	תענית ראש השנה	י.ב.
מ"ו בשבט	ראש השנה לאילנות	ראש השנה	ל.ב.
חנוכה	קוראים בו הלל	-	-
פורים	-	-	-
ניסן - כל החודש	באחד בניסן הוקם המשכן והנשיאים הקריבו קרבנם. בניסן יבנה מקדש העתיד.	סופרים	כ.א. ג.ג.
ל"ג בעומר	-	-	-
סיון- מתחילת החודש עד שבעה ימים אחר שבועות	קרבנות חגיגה שלא הוקרבו בחג אפשר להקריבם במשך שבעה ימים לאחריו	-	-
מ"ו באב	הותר לבת יורשת נחלה (בהעדר בן למוריש) להתחתן עם בן שבט אחר, מה שנאסר על דור באי הארץ עם יהושע בן נון. יום בו חדלו למות אנשי דור המדבר בגלל חטא המרגלים ובו הותר לקבור את הרוגי ביתר שנפלו במרד בר כוכבא. יום שבוטל האיסור על חושבי ממלכת עשרת השבטים, לפני קריסתה, לעלות לרגל לירושלים. יום בו נערכו שידוכים בימי קדם	תענית: בבלי ירושל מי בבא בתרא כנ"ל כנ"ל	ל.ב. ל.א.א. ד.ז. קכא.א.ב.
תשעה באב	יום אבל הושוה לחג, כדברי הנביא: "זהפכתי לאבל" (עמוס ח.י.)	מועד קטן	ט.ו.ב.
ערבי ראש השנה ויום כיפור	-	-	-
בין יום כיפור לסוכות	חגיגת סיום בנין בית המקדש הראשון	מועד קטן	ט.א.

מחזור החיים			
היום	הנימוק	מסכת	דף/ עמוד
בית אבל	יום אבל הושוה לחג	מועד קטן	ט.ו.ב.
ברית מילה בבית הכנסת	מצות מילה קיבלו בשמחה	שבת	ק.לא
חתן בביתו או בבית הכנסת	-	-	-

מקור: 'בית יוסף' על הסימן

קלא. הלכות נפילת אפים

מקורות

תנ"ך

שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט⁽¹⁾ (תהילים טז. ח.)
שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני⁽¹⁾ ⁽²⁾ (שיר השירים ב. ו.)
ויאמרה' אל יהושע קם לך, למה זה אתה נפל על פניך?⁽³⁾ (יהושע ז. ג.)

פרשנות על התנ"ך

- פ.שט: "בכל מעשי שמתי מוראו לנגד עיני, ולמה כ? כי מימיני הוא תמיד לעזרני לבל אמוט". (רש"י על הפסוק)
"לא רוקנתי מחשבתי ממנו וכאילו הוא יד מימיני אשר לא אתעלם ממנה הרף עין בגלל מהירות תנועתה, ולפיכך לא אמוט". (רמב"ם מורה נבוכים חלק ג. פרק נא.)
"בכל דרכי אזכרנו - כדבר שהוא נגד האדם תמיד - שלא יסור מעיניו ומלבו". (רד"ק על הפסוק)
דרש: בנפילת אפים כאשר מטים על צד ימין - "וכשמוטה על ימינו השכינה כנגדו כי 'שמאלו... וימינו תחבקני'". ימין ה' כביכול מחבקת את עם ישראל. (בית יוסף על הסימן) ימין האדם הוא מול שמאל של השכינה כביכול". (לפי מסכת יומא נגב. ראה באור הגר"א על הסימן)
פ.שט: מתאורי האהבה העזה בין הקב"ה לבין עם ישראל.
פ.שט: במלחמת בני ישראל עם הכנענים - מיד לאחר כניסתם לארץ - ליד העיר עי סגו מפלה. תגובת הפיקוד העליון: "ויקרע יהושע שמלתיו ויפל על פניו ארצה לפני ארון ה' עד הערב הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על ראשם" (יהושע ז. ג.)
מענה הקב"ה: "אל יהושע- קם לך" ! (יהושע ז. ג.)
דרש: "כל מי שאינו כשר כיהושע, שאם יפול על פניו יאמר לו הקב"ה: קום לך! אל יפול!" (מסכת תענית ירושלמי ב.ו.)

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א. מגילה כג.א. רש"י בקטע "דמצלי אצלו" בבא מציעא נט.ב. רש"י בקטע "בין מלא לחסר" ב. מגילה כב.ב.
- ד.ה.ו.ז. פרוט- ראה לעיל בסעיף "העמקה".
- ח. ברכות לד. ב. תענית: בבלי יד.ב. ירושלמי ב.ו. מגילה כב.ב. רש"י בקטעים "ואיבעית אימא" "אלא אם כן" תוספות בקטעים "ואיבעית אימא" "איך" עבודה זרה ירושלמי ד.א.

רמב"ם - הלכות

- א. תפילה ט.ה.
- ו. תפילה ה.טו.
- ח. תפילה ה.יד. עבודה זרה ו.ז.

הלכות תפילה

קלב. דיני קדושת 'ובא לציון' (ובו ב' סעיפים)

א. מתרגמין קדושת 'ובא לציון'. וצריך ליזהר בו מאד לאמרו בכוונה.

הגה:

ולענון אם היחיד אומר – דינה כדין קדושה שביוצר. ועיין לעיל סימן נ"ט. ובקדושה שבתרגום – יחיד אומר ולא שנים. ואין לאומרה בקול רם.

ב. אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא.

הגה:

ואומרים אחר סיום התפילה "עלינו לשבח" מעומד. ויזהר לאמרו בכוונה. וכשמגיע אל "אל לא יושיע" יפסיק מעט קודם שיאמר "ואנחנו כורעים" כו'. ואומרים קדיש יתום אחר "עלינו". ואפילו אין יתום בבית הכנסת, יאמר אותו מי שאין לו אב ואם. ואפילו מי שיש לו אב ואם יכול לאמרו אם אין אביו ואמו מקפידין. ויש לומר "פיטום הקטורת" ערב ובוקר אחר התפילה. ואומרים תחילה "אין כאלהינו" כו'. ואומרים "השיר שהלויים היו אומרים במקדש" שחרית לבד. ויש שכתבו ליזהר לומר "פיטום הקטורת" מתוך הכתב ולא בעל פה, משום שהאמירה במקום ההקטרה, וחיישינן שמא ידלג אחד מסמניה, ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חיסר אחד מסמניה. ולכן נהגו שלא לאמרו בחול, שמפרינן למלאכתם וחיישינן שמא ידלג. וכשיוצא מבית הכנסת יאמר: "ה' נחני בצדקתך" (תהילים ה.ט. ו.ג.) ומשתחוה ויוצא.

באורים

א. מתרגמין-קטעים מ-'ובא לציון' - לקט פסוקים מהתנ"ך - תורגם לארמית, שהיתה השפה השגורה בפי כל בעת עריכת תפילה זו.

הרחבה והעמקה

עלינו לשבח-נתקן על ידי יהושע בן נון בשעה שכבש את יריחו.

קדושה דסידרא - "עלמא אמאי קא מקיים? א - 'קדושה דסידרא' וא- "יהא שמיה רבא" דאגדתא" (על מה העולם מתקיים? תשובה: על 'קדושה דסידרא' ('ובא לציון') ועל - 'יהא שמיה רבא' שהיה נאמר לאחר הדרשה באגדה. (מסכת סוטה מ.א. א.).
ב - 'ובא לציון' כלולים פסוקים מהתנ"ך כדלהלן.

"קדושה דסידרא - סדר קדושה. שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה כל יום דבר מועט. שאומר קריאתו ותרגומו, והן כעוסקין בתורה. ויש כאן שתיים: קדושת השם ותלמוד התורה חביב הוא. וכן "יהא שמיה רבא מברך" - שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים. בכל שבת היו נוהגין כך. ושם היו נקבצין כל העם לשמוע, לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש השם". (רש"י על מסכת סוטה מ.א. א.).

קלב.הלכות תפילה מקורות

תנ"ך ופרשנות הפסוקים הכלולים בקדושה דסידרא -'ובא לציון'

1.ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה'. (ישעיה נט.כ.).
"גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה... מה טעם? "ובא לציון גואל" משום - "דשבי פשע ביעקב". (מסכת יומא פו.ב.) השבים בתשובה יחישו את ביאת הגואל לציון.

2.ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם. (ישעיה נט.כא.)
" בריתי- כל ברית הוא קיום דבר...היא התורה שניתנה בברית,והבטיחם שלא תמוש מפייהם לעולם". (רד"ק על הפסוק)
"ואיך לא תענה עתה שאתה קדוש, יושב וקיים לעולם? ...שהיו מההלים אותך בהושיעך אותם מצרתם.כי התהילה וההודאה תהיה על הישועה". (רד"ק על הפסוק)
"אשר המה מהללים אותך מעולם הוא שאתה 'קדוש', 'יושב'. 'קדוש'- היינו נבדל מכל... 'יושב'- שהישיבה תורה על הקביעות, שאתה בלתי משתנה בעת מן העתים, ואם כן איך נשתנית עתה שמעולם היית מושיע את אבותינו ועתה אינך מושיע?" (מלב"ם על הפסוק)

"**יבוא הגואל** לציון להחזיר עטרת ציון והמקדש והסנהדרין. גם יבוא אל השבים מפשע ביעקב - אל בני הגולה שישובו אז בתשובה ע"י הצר הדוחק במ...ואיך יתקיים העם עד העת ההיא? "**זאת בריתי**" ... יש להם על זה כריתת ברית ממני, כי "רוחי אשר עליך" - שהם דברי הנביאים, "ודברי אשר שמתי בפיך" - שהם דברי התורה אשר שם משה לפני בני ישראל - "לא ימושו מפיך". (מלב"ם על הפסוקים)

3.ואתה **קדוש** יושב תהלות ישראל. (תהילים כב.ד.)
"**קדוש** - ויושב לשמוע תהילות ישראל מימים קדמונים". (רש"י על הפסוק)
"ואיך לא תענה עתה? **שאתה קדוש**, יושב וקיים לעולם!" (רד"ק על הפסוק)
כדברי הנביא:
כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נז.טו.) מהפטרת שחרית של יום הכיפורים.
על הקדושה:
אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו. (שמואל א ב.ב.)

קלב. הלכות תפילה מקורות

תנ"ך ופרשנות הפסוקים הכלולים בקדושה דסידרא -'ובא לציון'

4. וקרא זה אל זה ואמר **קדוש קדוש קדוש** ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. (ישעיהו ג.ג.)

שירת הקדושה של השרפים מהפמליה שלמעלה בטקס הקדשת ישעיה לנביא. תרגום יונתן של הפסוק נכלל ב-"ובא לציון" לאחריו כלהלן: השרפים מקבלים זה מזה ואומרים **קדיש** בשמי מרום, **קדיש** על הארץ, **קדיש** לעולמי עולמים. ה' צבאות - כל הארץ מלאה זיו כבודו.

"שלוש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום, אחת אומרת "קדוש", אחת אומרת "קדוש", ואחת אומרת "קדוש ה' צבאות"... חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה - בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא - פעם אחת ביום... פעם אחת בשבת... פעם אחת בחודש... פעם אחת בשנה... פעם אחת בשבוע (שבע שנים)... פעם אחת ביובל... וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, שנאמר: "שמע ישראל ה'" (למלה ה' קדמו שתי מלים) ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות, "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות". (למלה ה' קדמו שלוש מלים)... ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה". (מסכת חולין צא. ב.)

5. ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו. (יחזקאל ג.יב.)
מראה נבואי המכונה 'מעשה מרכבה' (על המושג- ראה מסכת חגיגה פרק ב. משנה א.) **ובו תאור** הטלת השליחות על הנביא יחזקאל.
"במראה הנבואה נדמה לי שנשאתני רוח". (רד"ק על הפסוק)
ממקומו- מקומו של הקב"ה אין איש יודע. (לפי מסכת חגיגה יג. ב.)

6. ה' ימלך לעלם ועד. (שמות טו. יח.)
הפסוק משירת הים.

"כשם שהראה מלכותו עתה, בקריעת ים סוף, שהוא מציל את יראיו ומאבד את המורדים בו, כן יהי רצון מלפניו שיעשה כן בכל הדורות לעולם". (רבנו בחיי על הפסוק)
"לאחר שתתישבו בארץ ישראל תוודע מלכותו של הקב"ה בכל המלכויות". (רשב"ם על הפסוק)

7. והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו. (תהילים עח. לח.)
"אף על פי שמתלוננים וחוטאים בו - 'והוא רחום יכפר עון' " (רמב"ן על במדבר כח. ת.)
"על ידי (בגלל) שהוא רחום - יכפר עון". (מלבים על הפסוק)

8. צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת. (תהילים קיט. קמב.)
בחזרתמת של הקב"ה יש שלוש אותיות **א. מ. ת.** (לפי מסכתות: שבת נה. א. יומא סט. ב.)
"כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל". (סנהדרין ז. א.)
"על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום". (מסכתות: אבות א. יח. מגילה ירושלמי ג. ו.)

קלב. הלכות תפילה

מקורות

תנ"ך ופרשנות הפסוקים הכלולים בקדושה דסידרא -'ובא לציון'

9. תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם. (מיכה ז.כ.).
'תתן': לבני **יעקב** - כפי שהבטחת בבית אל (חלום הסולם בבראשית כח. יב. טו. בין השאר:
"והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך")
ולזרע **אברהם** - הבטחת ברית בין הבתרים (בראשית פרק טו. בין השאר: "לזרעך נתתי את
הארץ הזאת") וזכור לנו עקידת יצחק (בראשית פרק כב. א. יט. בין השאר: "כי ברך אברכך והרבה
ארבה את זרעך ... וירש זרעך את שער איביר") (לפי התרגום הארמי על הפסוק)

10. ברוך אדני יום יום **יעמס** לנו האל ישועתנו סלה. (תהילים סח.כ.).
"יתן לנו ישועה רבה מכל **עומס**, ככל אשר נוכל שאת". (רש"י על הפסוק לפי סנהדרין ק.א.).
"במדה שאדם מודד בה מודדין לו". (מסכת סוטה ח.ב.). אני נתתי לכם את התורה שתהיו
עוסקים בה יום יום...חייכם שאשביע אתכם לחם מן השמים יום ביומו...שאני מברך
אתכם יום יום, שנאמר: 'ברוך ה' יום יום'". (מדרש רבה שמות פרשה כה)

11. ה' צבאות עמנו משגב לנו **אלהי יעקב** סלה. (תהילים מו.ח.).
"ואגדלה שמך" - זהו שאומרים '**אלהי יעקב**'. (מסכת פסחים קיז. ב. ורש"י על בראשית יב.ב.).

12. ה' צבאות אשרי אדם **בטח בך**. (תהילים פד.יג.).
"במדת **הבטחון** נכללות כמה מעלות טובות וכמה מדות עצומות מאושרות". (בחי על
שמות ט. לד.)

"לעולם לא יהא הפסוק הזה זז מתוך פיך: ה' צבאות עמנו **משגב לנו אלהי
יעקב סלה** ... ה' צבאות אשרי אדם **בוטח בך**". (מסכת ברכות ה. א.).

13. ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. (תהילים כז.י.).
בקשת דוד המלך בעקבות דברי משה רבנו: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים
אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו". (דברים ד.ז.).
"איני בוטח לא בחיל ולא בכוח רק בישועת ה'". (מלבי"ם על הפסוק)
"בו ביום שנקרא אליך". (מצודת דוד' על הפסוק)

14. ברוך הגבר אשר **יבטח בה'** והיה ה' מבטחו. (ירמיה יז.ז.).
"מבטחון של ישראל - בשעה שמתפללים לו הוא קרוב להם שנאמר: "קרוב ה' לכל
קראיו". (תהילים קמה.יח.) (מכילתא פרשת בשלח מסכת ד'ויהי' פרשה ב.).
"אם יבטח בו -הוא יהיה מבטחו ולא יירא מכל רע". (רד"ק על הפסוק)

קלב. הלכות תפילה

מקורות

תנ"ך ופרשנות הפסוקים הכלולים בקדושה דסידרא -'ובא לציון'

15. **בטחו בה'** עדי עד כי ביה ה' צור עולמים. (ישעיה כו.ד.)
"לא על השלום תבטחו רק בטחו בה', ואז תהיה בטחונכם קיים עדי עד בלי הפסק...
הדבר שנבטח עליו צריך שימצא אצלו שני תנאים: היכולת - שיוכל למלאות בקשת
הבוטח, ההתמדה - שלא יופסק יכולתו או תשתנה רצונו בשום פעם. ושני אלה
התנאים לא ימצאו רק אצל ה'. (מלב"ם על הפסוק)
"מזרזים אלו לאלו ואומרים: בטחו בה' עד עולם כי בו תלוי חוזק עולם הזה ועולם
הבא, והכל בא ממנו יתברך". (מצודת דוד)

16. ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דרשיך ה'. (תהילים ט.יא.)
"דין הוא שיבטחו בך... ישראל... כי ראו "כי לא עזבת דורשך" אלא היית עמם בעת
צרתם". (רד"ק על הפסוק)

17. ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. (ישעיה מב. כא.)
"יעשה לא למענכם. שיגדיל תורתו בימי הגאולה ויאדיר אותה...ואז תפקחנה עיני
עורים ואזני חרשים תשמענה. אבל עתה הם חרשים ועורים ובזויים...ולא יבינו ולא
ישכילו, כי בעונותיהם יהיה להם זה". (רד"ק על הפסוק)
בגמר לימוד תורה בציבור נוהגים לסיים: "רבי חנניה בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה
לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: "ה' חפץ" וכ'. ואומרים
קדיש.

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. סוטה מט.א. רש"י בקטע "אקדושה דסידרא"

ב. ראש השנה לא.א. יומא:בבלי נג.א. רש"י בקטע "או שחיסר" ירושלמי ד.ה.

ראש השנה לא.א. כריתות ו.א. רש"י בקטע "חייב מיתה" ראש השנה לא.א. תמיד ז.ד.

אבות דרבי נתן א.ח.

רמב"ם - הלכות

ספר עבודה כלי המקדש ב: א. - ו. איסורי מזבח ה.ב.

הלכות תפילה

קלג. דין 'ברכו' בשבת

(ובו סעיף אחד)

א. בשבת ויום טוב אין אומרים 'ברכו' אחר קדיש בתרא.

הגה:

אפילו במקום שנהגו לאומר בימות חול, שמא לא היו יחידים בבית הכנסת כשאמרו "ברכו". מכל מקום בשבת ויום טוב אין לאומר, דהכל באין לבית הכנסת קודם "ברכו".

באור

קדיש בתרא - "כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפילה". (רמב"ם הלכות תפילה, נוסח הקדיש. ו-כף החיים). קדיש 'תתקבל'.

קלג. הלכות תפילה מקורות

תלמוד - בבלי

מסכת סופרים י.ז.

הלכות תפילה

קלד. סדר 'והוא רחום' והגבהת התורה (ובו ב' סעיפים)

הגדה: א.

ונוהגין להרבות בתחנונים בשני ובחמישי ואומרים:

"והוא רחום". ואומרים אותו בקול רם. ואם לא אמרו מעומד עובר על התקנה ונקרא 'פורץ גדר'.

הגדה:

וכן נוהגין לאומרו מעומד. אבל אומרים אותו בלחש. ומה שנוהגים להרבות בתחנונים בשני ובחמישי משום שהם ימי רצון. ולכן נוהגין גם כן להתענות בהם.

ב. מראה פני כתיבת ספר תורה לעם העומדים לימינו ולשמאלו. ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע ולומר: "וזאת התורה" (דברים ד. מד.) וכו' "תורת ה' תמימה" (תהילים יט. ח.) וכו'.

הגדה:

ונוהגו לעשות כך אחר שקראו בתורה. אבל כשמוציאין אותו אומר השליח ציבור "גדלו" וזקהל אומרים "רוממו" כו', "אב הרחמים ירחם עם עמוסים" כו'. ויש אומרים לומר "על הכל יתגדל". וכן נוהגין ביום טוב ובשבת. ויש להחזיק התורה בימין. וכשעולה הראשון לקרות אומרים "ברוך שנתן תורה" כו'.

באורים

א. 'והוא רחום' - לקט פסוקים מהתנ"ך.

הרחבה והעמקה

א. כשחטאו בעגל, עלה משה רבינו ביום חמישי וסוף ארבעים יום היה יום שני. מכאן תיקנו חכמים שמחענים יום ב' ויום ה', בעליתו של משה ובירידתו. (מסכת בבא קמא פב. א. תוספות בקטע, כרי"י מדרש תנחומא פרשת וירא בפסוק 'זה המסיר')

ב. "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" (דברים כז. כו.) "וכי יש תורה

נופלת? ... על החזן שאינו מקים ספר תורה על הציבור להראות פני כתיבתו". (רמב"ן על הפסוק לפי: מסכת סוטה ירושלמי ז. ד. "ומגביה הספר תורה ומראה הכתב לעם", פרוש 'קרבן העדה').

קלד.הלכות תפילה מקורות

תנ"ך ופרשנות

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו.
(תהילים עח. לח.)

הפסוק מבפרק הדין, בין השאר, ברחמי ה' על דור המדבר למרות מרי חוזר ונשנה.
"אף על פי שמתלוננים וחוטאים בו - 'והוא רחום יכפר עון'". (רמב"ן על במדבר כ.ח.)
"ואף אם נפרע מהם לא העיר עליהם כל חמתו כי אם מעט מעט." (רש"י על הפסוק)

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. (דברים ד.מד.)

"שאמרו בבראשית רבה (ק. יג.): 'וזאת אשר דבר להם אביהם' (יעקב אבינו) (בראשית מט.כח.)
- עתיד אדם כיוצא בי לברך אתכם, וממקום שפסקתי אני משם הוא מתחיל. כיון
שעמד משה רבינו פתח להם ב - 'וזאת הברכה'... אמר להם: הברכות הללו אימתי
מגיעות אתכם? משעה שתקבלו את התורה... המלה 'זאת' תרמוז לברכה שהיא
התורה והיא הברית". (רמב"ן על דברים לג. א.)

תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה (תהילים יט. ח.)
בפרק מתוארים, בין השאר, שבחי התורה.

גדלו לה' אתי ונרוממה שמו **יחדו**. (תהילים לד.ד.)

"מנין לעונה 'אמן' שלא יגביה קולו יותר מן המברך? שנאמר: **'יחדו'**. (מסכת ברכות מה.א.)

מימינו אשדת אש דת למו. (דברים לג.ב.)

הפסוק מברכת משה רבנו לפני מותו.

'אש דת' - מתוך שלהבות אש ניתנה לנו התורה. (התרגומים: אוקלוס ויונתן בן עוזיאל)

הפסוק מברכת משה רבנו לפני מותו.

"התורה שנתן לו הקב"ה למשה - נתנה לו אש לבנה חרותה באש שחורה. היא אש

מובללת באש. חצובה מאש ונתונה מאש". (מסכת שקלים ירושלמי ו.א.)

"שהתורה ניתנה בימין". (מסכת ברכות סב. א.)

שמאלו תחת לראשי **וימינו** תחבקני. (שיר השירים ב.ו. ח.ג.)

תאור האהבה העזה בין הקב"ה לבין כנסת ישראל.

אמרה כנסת ישראל: אתה בחרתנו מכל העמים, כי אני קושרת תפילין ביד שמאל

ובראשי וקובעת מזוזה בצד ימין. (התרגום הארמי על שיר השירים ח.ג.)

מתאוה אני להיות דבוקה בו. (בקב"ה) היית (הקב"ה) משרה שכינתך בי דרך אהבה

וחיבה ורעות. ('מצודתדוד' על הפסוקים בשיר השירים, בהתאמה)

תלמוד - בבלי וירושלמי

א.בבא קמא פב.א. תוספות בקטע "כדי שלא".

ב.סוטה:בבלי לז.ב. תוספות בקטע"רבי שמעון" ירושלמי סוטה ז.ד. סופרים ג.י. יד.יא. יד.יב.
יד.יג. יד.יד.